

LABOV'UN ANLATI ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ ve BİR UYGULAMA

Alev Yemenici
Ankara Üniversitesi

Sözlü anlatı, bir anlatıcının başından geçmiş olayları ve kişisel deneyimlerini, yaşamış olduğu olayların kendi üstünde yarattığı etkiyi ve neden olduğu değişimi vurgulayacak biçimde aktardığı bir söylem türü olarak tanımlanabilir. Söylem çözümlemesi alanında anlatı çözümlemesine yönelik bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarla anlatıcıların aktardıkları olaylara düzen kazandırma yöntemleri, dinleyiciler üstünde çok yönlü etki bırakmak amacıyla dilsel ve kültürel öğelerin bireylere ve kültürlere özgü kullanımı, anlatıcının duygu, düşünce ve tepkilerinin anlatı örüntüsü içine yerleştirilmesi ve dinleyici ile anlatıcı arasındaki etkileşim çok yönlü olarak irdelenmiştir. Bu alana araştırmalarıyla ve incelemeleriyle katkıda bulunmuş araştırmacılardan bazıları sıralayacak olursak Mishler (1986) , Gee (1986) , Labov (1972) , Polanyi (1985) ve Riessman (1993) ilk sıraları alacaktır.

Bu yazıda Labov'un (1972) sözlü anlatı çözümleme yöntemi tanıtılacak ve bu yöntem çerçevesinde doğal konuşma ortamında anlatılmış, kaydedilmiş ve olduğu gibi yazıya aktarılmış (transcribed) bir öykü incelenecektir (Bkz. Ek1). Anlatıcıdan, başından geçen tehlikeli bir olayı anlatması istenmiştir. Bu sorunun amacı, anlatıcının yaşadığı olayın geçtiği ana dönmesini ve o anı tüm duygusal boyutuyla yaşayıp aktarmasını sağlamaktır. Bu da anlatıyı kurgularken anlatıcının duygularını ve olayın üstünde yarattığı etkiyi anlatısının içine yerleştirmesi ve dinleyiciyi etkileyebilmesi açısından önem taşımaktadır. Labov (1972) örnek aldığımız çalışmada kişilerden başlarından geçen tehlikeli bir olayı anlatmalarını istemiş ve anlatılan öyküleri kurduğu anlatı çatısı altında incelemiştir. Labov'un kullandığı bu yöntem bu çözümlemenin temelini oluşturmaktadır.

Labov sözlü anlatıyı "yalnızca geçmiş deneyimlerin değiştirilmeksizin söze dökülerek aktarımı" olarak tanımlar (1972: 359-360). Olaylar belli bir zaman sırasına göre aktarılmaktadır. Eğer zamanı belirten tümceciklerin yerinde bir değişme olursa olayların sıralaması da değişir. Bir tümcecğin anlatı tümcecği (narrative clause) olabilmesi için temel tümcecik (main clause) olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, anlatı tümcecğinin tümleyeni olmamalıdır. Bunun yanında Labov, tümceciklerde geniş zaman ya da görelî zaman kullanımının tümcecği anlatı tümcecği olmaktan çıkardığını da belirtir. Anlatı tümcecikleri geçmiş zaman içinde ilerleyen eylemleri içerir. Böylelikle Labov olayların / eylemlerin zaman sıralarını belirten tümceciklerin büyük önem taşıdığını ve

anlatının yorumunun bu tümceciklere bağlı olarak değişebildiğini savunmaktadır. Labov sözlü anlatıların başlıca altı temel öğeden oluştuğunu vurgular :

1. **Özet (Abstract) :** Anlatıcı öyküsüne olup bitenin kısa bir özetini vererek başlar. " Özet" öyküyü temel çizgileriyle tanıtır ve genellikle anlatının hemen başında yer alır. İnceleyeceğimiz öyküde anlatıcının anlatısına özet vermeden başladığı dikkat çekmektedir.

- (1) I must have been ... about 22 or 23 years old,
- (2) I'm guessing yeah, I'm not exactly sure
- (3) Actually I could figure it out because there is an incident in the story that will tell me exactly what the day is but I'll I'll pass that up

- (1) 22-23 yaşlarındaydım sanırım
- (2) Tam olarak emin değilim ama sanırım öyle
- (3) Aslında kaç yaşında olduğumu çıkartabilirim çünkü öyküde yeralan bir olay tam olarak olayın hangi gün olduğunu bana anımsatacaktır ama bunun üstünde durmayacağım.

Anlatıcı anlatısına bir özetle başlamaz, bunun yerine tanıtım bölümünde irdedeceğimiz bilgiler vermeye başlar. Bunun hemen ardından ise geçmişine ilişkin ve öyküyle dolaylı olarak ilintili bilgiler vermeye başlar. Anlatıcının öyküsünü genel çizgileri ile özet bölümünde tanıtmaması ve olayın oluş anını geciktirmesi öykünün hemen başlangıcında bir gerilim duygusu yaratır.

2. **Tanıtım (Orientation) :** Anlatıcı zaman, uzam, öyküsünde yer alan kişiler ve olaylara ilişkin tanıtıcı bilgiler verir. Anlatıcı bu bilgi aktarımı sırasında genellikle bağımsız tümcecikleri (free clause), geçmiş zaman anlatı kipini ve süreklilik belirteci almış eylemleri yeğler. İncelemekte olduğumuz öyküde bir tanıtıcı bölüm olduğu görülmektedir. Anlatıcı kaç yaşında olduğunu, olay sırasında kimlerle birlikte olduğunu dinleyenlere aktarır ve olayın geçtiği yer ve zamana ilişkin bilgiler verir. Bu arada geçmiş zaman anlatı kipi ve bağımsız tümcecikler kullanmaktadır.

- (1) I must have been ... about 22 or 23 years old,
- (2) I'm guessing yeah, I'm not exactly sure
- (3) Actually I could figure it out because there is an incident in the story that will tell me exactly what the day is but I'll I'll pass that up.
- (4) So I was driving from New Albany Indiana to Bloomington Indiana because I was going to resume my undergraduate studies in the university Indiana University,
- (24) And I was going there ... I think on this trip to find a place to live
- (25) So it must have been in late summer,

- (1) 22–23 yaşlarındaydım sanırım
- (2) Tam olarak emin değilim ama sanırım öyle
- (3) Aslında kaç yaşında olduğumu çıkartabilirim çünkü öyküde yeralan bir olay tam olarak olayın hangi gün olduğunu bana anımsatacaktır ama bunun üstünde durmayacağım.
- (4) Indiana eyaletinin New Albany kentinden Bloomington kentine doğru yola çıkmıştım çünkü üniversitede Indiana Üniversitesi'nde yarım kalan öğrenimimi sürdürecektim.
- (24) Sanırım kalacak bir yer aramak için oraya gidiyordum.
- (25) Yani yaz sonlarına doğru olmalı

3. *Karmaşık Olaylar Dizisi (Complicating Action)* : Anlatıcı olayları zaman sırasına göre aktarmaya başlamıştır. Anlatıcı daha çok anlatı tümceciklerine yani zaman akışına önem vererek, geçmiş zaman anlatı kipi ve süreklilik belirteci almış eylemler (V + ing) kullanarak anlatısını sürdürmektedir.

- (48) ... I was on the road and I'd been driving quite a while,
- (55) So here we were in the car going on the road and as I said in those days those were those roads were pretty narrow,
- (61) I was going along in *the right hand* obviously on the right hand side of the road since it was only a two – lane road,
- (62) And when I came up over a hill,
- (63) just a very small hill there is a car *right* in front of me.
- (66) So the inclination that I would swerve to the left was was very unlikely *right*?
- (69) So this *moron* was passing another car on a hill right in front of me.
- (71) So I had *absolutely* no choice but to go to the right which I did automatically and very quickly.
- (72) But the *second* that I went to the right right in front of me was that *huge concrete end of the bridge*.
- (77) but I swerved to the right because the car was staring right in front of my face and then I swerved *immediately* back to the left because this concrete was right in my face.
- (80) and then it's impossible for me to get out of the way of this damn bridge
- (48) Yolda gidiyordum ve bir süredir de araba kullanıyordum.
- (55) Neyse arabadaydık yolda gidiyorduk dediğim gibi de o zamanlar yollar oldukça dardı.

- (61) Sağdan gidiyordum, tek şeritli yol olduğundan doğaldır ki yolun sağından gidiyordum.
- (62) Bir tepenin üstüne geldiğimde
- (63) küçük bir tepe, tam karşımda bir araba vardı.
- (66) Yani direksiyonu sola kırma şansım pek yoktu, tamam mı?
- (69) Bu kuş beyinli tam önümde tepenin üstünde bir arabayı sollamıştı.
- (71) Sağa gitmekten başka hiç bir seçeneğim yoktu ve ben de otomatik olarak bunu yaptım.
- (72) Ama sağa çekildiğim saniye köprü'nün o koca beton girişi tam karşımda duruyordu.
- (77) ama direksiyonu sağa kırdım çünkü araba tam karşımdaydı ardından hemen sola kırdım çünkü tam karşımda o beton vardı.
- (80) bu kahrolası köprü'nün yolundan çekilmem olanaksızdı.

4. *Değerlendirme (Evaluation)* : Her anlatıcı anlatısının kendisi için neden anlatılmaya değer olduğunu vurgulamak ister. Anlatıcı, öykünün can alıcı noktasını belirtmek, olayların anlatıcının yaşamında oynadığı rolü ve anlatıcının olaylar karşısındaki duygularını yansıtmak amacıyla bir dizi yola başvurur. Anlatıcının bu amaçla kullandığı yöntemler anlatıyı daha ilginç, dinlenebilir ve heyecan yüklü kılmaya tasarı gütmektedir. Örnek öyküde, anlatıcı ilk değerlendirmeyi tanıtım bölümünde yapar :

- (49) and it sticks in my *mind*,
- (50) because my relatively new wife was with me sitting *right* beside me but also rather wombishly pregnant

- (49) o anı çok belirgin biçimde anımsıyorum.
- (50) çünkü oldukça yeni sayılabilecek karım benimleydi tam yanımda oturuyordu ve aynı zamanda da karnı burnundaydı.

Bu noktada anlatıcı hem olay sırasında yanında bulunan kişiyi tanıtmış ve tanımlamış hem de olayın kendileri için ne denli büyük önem taşıdığını vurgulamış olmaktadır. Bunun hemen ardından anlatıcı "karnı burnunda" olan karısının durumunu daha çarpıcı kılmak ve kendisinin hamileliği belirgin kadınlara ilişkin görüşlerini, çabuk incinebilirliklerini belirtmek amacıyla değerlendirme ereğine yönelik bir dizi tümcelik kullanır ve çizdiği tabloyu renklendirir [Bkz. Ek. (51)–(54)]. Bu anlatımı hem olay anını geçiktirip gerilimi artırması hem de kendi duygularını ve korkularını aktarması açısından işlevseldir. Anlatıcı olayların sona ulaşmasından hemen sonra yeniden olayın değerlendirmesini yapar ve özellikle

olayın kendi zihnindeki izdüşümünü yansıtır. Bu değerlendirme (76) – (86) arasında yapılmaktadır. Bunu bir örnekle inceleyelim:

(81) And yet at the *same time in my mind* overriding all of this was not only so much the immediate danger I had so oh shit and *my wife* is pregnant as if for example if I ran into the bridge it was gonna be worse for *her* than for *me*

(81) Ama aynı zamanda kafamda tüm bunlara baskın çıkan düşünce o an karşı karşıya bulunduğum tehlike değildi Allah kahretsin karım hamile köprüye çarpacak olsam o benden daha çok zarar görecek sanki

Bu örnekte dinleyici tehlike anında anlatıcının kafasından geçen düşüncelerle karşı karşıyadır. Anlatıcı bir yandan yüzyüze bulunduğu ölüm tehlikesinden kurtulmak için savaşımlar vermekte bir yandan da hamile olan karısını düşünmektedir. "Aynı zamanda" diyerek anlatıcı dinleyenleri olay anına götürür. Buna ek olarak anlatıcı sözce içine yerleştirdiği dolaysız bir anlatım ("Allah kahretsin karım hamile") ve varsayımsal koşul tümcesi ile tehlike anındaki paniğini ve düşünce zincirini aktarır. Anlatıcının dolaysız anlatım kullanımı anlatıya getirilen değerlendirmenin anlatımın akışını bozmasını engeller.

Labov'a göre anlatıcılar dört farklı biçimde değerlendirme yapabilirler:

1. **Dış Değerlendirme (External Evaluation)** : Anlatı sırasında anlatıcı öyküsünü keserek dinleyiciye o öyküyü neden anlatmakta olduğunu söyleyebilir:

(49) and it sticks in my mind,

(50) because my relatively new wife was with me sitting right beside me but also rather wombishly pregnant

(49) o anı çok belirgin biçimde anımsıyorum.

(50) çünkü oldukça yeni sayılabilecek karım benimleydi tam yanımda oturuyordu ve aynı zamanda da karnı burnundaydı.

Ya da anlatıcı öyküyü kesmez ancak yaşadığı olayın en heyecanlı anında duyumsadıklarına ya da düşüdüklarine ilişkin bir söz söyler:

(86) So *that* for me I think was a really pretty scary one

(86) İşte bu olay benim için gerçekten de oldukça korkunçtu.

Böylelikle anlatıcı anlatısını kesmekte ve dinleyenleri etkilemek, yaşadığı olayın önemini ve tehlikesini vurgulamak için bir dış değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirmenin ardından olay anına yeniden döner.

2. İçeyerleşik Değerlendirme (Embedding of Evaluation):

Anlatıcı olay anında duyumsadıklarını dile getirir. Böylelikle anlatıyı bozmamış olur:

- (79) ... I *thought* to myself it's impossible for me to get out of the way of this car
- (79) ... Kendi kendime bu arabanın yolundan çekilmem olanaksız diye düşündüm.

Ya da anlatıcı öyküde yer almış diğer kişilere söylediklerini aktarır; ya da olayı ve olayda yer alan diğer kişilerin duygularını, olayı değerlendiren bir üçüncü kişinin ağzından aktarır. Bu nesnel değerlendirme öyküyü daha etkileyici kılar. Ancak örnek öyküde bu tip değerlendirme yöntemleri kullanılmamıştır.

3. Eylem Aktarımı Yoluyla Değerlendirme (Evaluative Action) :

Anlatıcı başından geçen olayda yer alan kişilerin ne söylediklerini değil ne yaptıklarını aktarır.

- (69) So this *moron* was *passing* another car on a hill right in front of me
- (69) Bu kuş beyinli tam önümde tepenin üstünde bir arabayı sollamıştı

Anlatıcının burada sözünü ettiği olay bir kazaya neden olabileceğinden anlatıcı için büyük önem taşımaktadır. Kullandığı sözcük "moron" (kuş beyinli) ise yaşadığı gerginliği yansıtmaya açısından belirleyicidir. Anlatıcı kazaya neden olabilecek kişinin davranışını aktararak ve değerlendirmeye yönelik bir sözcük kullanarak kendi korkusunu ve o anki duygularını vurgulamış olur.

4. Olayların Geciktirilmesi Yoluyla Değerlendirme (Evaluation by Suspension of Action) :

Anlatıcı öykülemeyi kesip olay sırasında yaşadığı duygulara dikkat çekebilir. Böylelikle olayların çözümü gecikir, dinleyicinin dikkati o an üstünde yoğunlaşır:

- (50) because my relatively new wife was with me sitting *right* beside me but also rather wombishy pregnant,
- (51) so by this time she was not just pregnant but she was big pregnant sort of *obviously* pregnant,
- (52) but for some reason when you see pregnant women with you know sort of very large fronts on them you are always you always have the sense that they are somehow more delicate,
- (53) but when people are pregnant and it doesn't show you know you just say well you they're pregnant people but when they have babies sort of sticking out in front of them in their stomachs (laughs) you have the feeling whether they are or not that they are more fragile,
- (54) they ought to be handled more carefully

- (50) çünkü oldukça yeni sayılabilecek karım benimleydi tam yanımda oturuyordu ve aynı zamanda da karnı burnundaydı.
- (51) yani o sırada saece hamile değil çok hamileydi kimsenin gözünden kaçmayacak şekilde hamile
- (52) ama her nedense hamile bir kadın gördüğünüzde yani işte karnı kocaman her zaman her zaman diğerlerine göre çok daha narin oldukları duygusuna kapılırsınız.
- (53) ama insanlar hamileyken ve bu eğer belli değilse tamam işte hamile dersiniz ama bebek böyle karınlarından dışarı fırlayacakmış gibi dururken sanki daha kırılğanmışlar gibi bir duygu olur içinizde
- (54) onlara daha özenli davranılmalıdır.

Anlatıcının çizdiği bu tablo olayların doruğa tırmanmasından hemen önce gelmektedir. Anlatıcı olayın açıklamasını ve çözümünü geciktirip gerilim yaratmakta, aynı zamanda da hamile karısının onda, özellikle de bir tehlike anında, uyandırdığı duyguları yansıtmaktadır. Böylelikle anlatıcı daha sonra aktaracağı olayın yaratacağı etkiyi güçlendirmekte ve anlatının bütünselliği içinde yaşadığı olayın yaşamında önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Bu ek bilgi sonrasında (55) numaralı tümceyle anlatıcı öyküsünü anlatmaya devam eder.

Metin örüntüsü içinde bu tür geciktirici unsurlara ağırlık verilmiştir. [Bkz. Ek: (56) – (61), (65), (67), (68), (74) – (76) vb.] Ancak anlatıcı duygularına değinerek değil de ek bilgiler verme yoluyla olayın çözümünü geçiktirmektedir. Bu unsurlar da gerilime neden olduğundan olayların çözülmesiyle gelen "çözüm" bölümünün etkisi çok daha yoğun olur. Bu yüzden bu sözceler de değerlendirme kapsamına girer.

Anlatıcı metin örüntüsü içine yerleştirdiği değerlendirmelerle ve bu değerlendirmelere bağdaşık ve bağlaşık kullanılmış sözdizimsel öğelerle hem gerilimi artırmakta, hem olayın duygusal boyutunu güçlendirmekte hem de kendisi için taşıdığı anlamı ve olayın sıradışılığını vurgulamaktadır.

Anlatıcılar öykülemeleri sırasında çeşitli dilbilgisel ve sözdizimsel öğelerden yararlanarak da deneyimlerini değerlendirirler. Söz gelimi bir anlatıcı vurgu, yineleme, karşılaştırma ve açıklama yoluyla değerlendirme yapabilir. Labov değerlendirme amacıyla kullanılan öğeleri dört ulamda incelemektedir:

1. Güçlendiriciler (Intensifiers): Bir anlatıcı iletisinin anlamını güçlendirmek için vurgudan (emphasis), nicelik bildiren sözcüklerden (quantifiers), yinelemelerden (repetitions), kültürel anlam taşıyan sözcelerden (rituals) ve ünlemlerden (exclamations) yararlanabilir.

Örnek öyküde anlatıcı (81) numaralı sözcüde "kafamdaki", "karım" "ben" ve "o" sözlükbirimlerini vurgulu söyleyerek onun için taşıdıkları anlamın önemini

belirtmektedir. Yineleme yoluyla hem bu etkiye katkıda bulunur hem de çözümü geciktirir :

(81) And yet at the *same time in my mind* overriding all of this was not only so much the immediate danger I had so oh shit and *my wife* is pregnant as if for example if I ran into the bride it was gonna be worse for *her* than for *me*

(81) Ama aynı zamanda kafamda tüm bunlara baskın çıkan düşünce o an karşı karşıya bulunduğum tehlike değildi Allah kahretsin karım hamile köprüye çarpacak olsam o benden daha çok zarar görecekti sanki

Anlatıcı kendi kültüründen kişilerin anlayacakları ancak vurgudan, nicelik bildiriminden bağımsız, küfür ve tabu niteliği olmayan sözcükler de kullanabilir (rituals):

(88) ... it was really very colse ...

(88) ... gerçekten de (ölüme) çok yaklaşmıştım.

2. **Karşılaştırmacılar (Comparators)** : Öyküde gelecek zaman kullanımı, olumsuzluk ekleri, varsayımsal koşul tümceciklerinin kullanımı anlatıcının belli bir amaç güttüğünü vurgular. Labov'a göre olumsuzluk eklerinin kullanımı olmamış bir olay ile olmuş bir olayı karşılaştırma amacına yöneliktir. Labov bu yapıların genellikle değerlendirme sırasında kullanıldığını vurgulamaktadır. Söz gelimi örnek öyküde kullanılan olumsuz yapı, anlatıcının karısının hamileliğinin vurgulanması ve karısının incinebilirliğini yansıtması açısından bu amaca yöneliktir:

(53) but when people are pregnant and it doesn't show you know you ju just say well you they're pregnant people but when they have babies sort of sticking out in front of them in their stomachs you have the feeling whether they are or not that they are more fragile,

(53) ama insanlar hamileyken ve bu eğer belli değilse tamam işte hamile dersiniz ama bebek böyle karınlarından dışarı fırlayacakmış gibi dururken sanki daha kırılganmışlar gibi bir duygu olur içinizde

Anlatıcının kullandığı koşul tümcecikleri bir varsayımı (ölüm) tüm duygusal ve gerçekçi boyutuyla karşılaştırmalı olarak (kaza olsaydı ... ama olmadı) gözler önüne sermektedir. Anlatıcı karşılaştırma yaparak yaratmak istediği anlamı ve etkiyi güçlendirmektedir. Kaza durumunda bir anda her ikisinin de öleceği açıktır ancak anlatıcının kullandığı varsayımsal koşul tümcecikleri sanki hamile karısı kendisinden daha çok zarar görecektiği duygusu yaratmakta ve anlatıcının karısına ilişkin olarak yaşadığı korkuyu güçlü ve vurgulu bir biçimde dile getirmektedir:

- (81) And yet at the *same time in my mind* overriding all of this was not only so much the immediate danger I had so oh shit and *my wife* is pregnant as if for example if I ran into the bridge it was gonna be worse for her than for me
- (84) but 50 or 55 miles an hour obviously if I'd hit the car head on it would have killed us instantly
- (85) and I suspect with that speed the same thing would have happened if I'd hit the bridge if I hit the bridge

- (81) Ama aynı zamanda kafamda tüm bunlara baskın çıkan düşünce o an karşı karşıya bulunduğum tehlike değildi Allah kahretsin karım hamile köprüye çarpacak olsam o benden daha çok zarar görecek sanki
- (84) ama saatte 50-55 mil hızla çarpsaydım ikimizin de bir an içinde öleceğimiz ortadaydı.
- (85) hiç kuşkusuz o hızla köprüye çarpsaydım köprüye çarpacak olsam aynı şey olurdu

3. **Bağıntılayıcılar (Correlatives)** : Bağıntılayıcı yapılar, olmuş iki olayın bir arada aktarılmasını sağlar. Süreklilik gösteren zamanların kullanımı (be ... ing), çift eşlemeli sözcükler (double appositive), çift niteleme sözcükleri (double attributive), niteleyici ortaçların kullanımı (left/right participle /attributive) bu ulama girmektedir. Öyküde anlatıcı olayları aktarırken geçmiş zaman anlatı kipi ve süreklilik belirteci olmuş eylemler kullanmakta ve olayları ardarda sıralamaktadır.

- (61) I was going along in the right hand ...
- (61) sağdan gitmekteydim ... [Bkz. (60) – (61) – (62)]

Çift niteleme sözcüklerinin de kullanıldığı görülmektedir :

- (58) old concrete bridge
- (58) eski beton köprü

Anlatıcının soldan niteleyici ortaç kullanmadığı ancak tümce(cik) öznelerini sağdan niteleyici ortaçlar kullandığı görülmektedir:

- (52) ... pregnant women with ... very large fronts on them
- (52) ... karını kocaman kadınlar

Anlatıcı bu tür konuşma dilinde karmaşık olarak nitelenebilecek yapılar kullanarak değerlendirme yapmakta, dikkatleri belli noktalara çekmektedir.

4. **Açımlayıcılar (Explicatives)** : Anlatıcılar aktarmak istedikleri duygu ve düşünceleri açıklamak amacıyla tümleyici bağlaçlar (subordinating conjunctions) ve ilgi tümcecikleri kullanabilirler. Labov "iken" (while) ve "karşın" (though) gibi bağlaçları *niteleyici* (qualification) ve "nedeniyle/...ne göre" (since),

"çünkü" (because) gibi bağlaçları da *nedensel* (causal) olarak tanımlar. Bağlaçlarla kurulan niteleyici / nedensel tümceleri de üç sınıfa ayırır:

a. Basit yapılı tümceler : Ana tümceciğe bağlı bir tek yan tümcecikten oluşur:

Niteleyici basit tümce: (6) I went to Indiana University when I first got out of highschool ...

(6) Liseyi bitirdikten hemen sonra Indiana Üniversitesine başladım ...

Nedensel basit tümce: (77) ... I swerved to the right because the car was staring right in front of my face ...

(77) ... direksiyonu sağa kırdım çünkü araba tam karşımdaydı ...

b. Karmaşık yapılı tümceler : Ana tümceciğin içine yerleştirilmiş iççe yerleşik tümceciklerden oluşur :

Niteleyici karmaşık tümce : (20) ... at that time it was just an extension of Indiana University which was in the little town where I lived across the river...

(20) ... nehrin karşı tarafında yaşadığım kasabada bulunan bu okul o zamanlar Indiana Üniversitesine bağlı bir okuldu ...

Nedensel karmaşık tümce : (49) and it sticks in my mind,

(50) because my relatively new wife was with me sitting right beside me but also rather wombishly pregnant

(49) o anı çok belirgin biçimde anımsıyorum

(50) çünkü oldukça yeni sayılabilecek karım benimleydi tam yanımda oturuyordu ve aynı zamanda da karnı burundaydı

c. Birleşik tümceler : Ana tümceciğe aynı noktada "ve, ama ya da " gibi bağlaçlarla bağlanan tümceciklerden oluşur :

Niteleyici birleşik tümce : (52) but for some reason when you see pregnant women with you know sort of very large fronts on them you are always you always have the sense that they are somehow more delicate.

(53) but when people are pregnant and it doesn't show you know you just say well you they're pregnant people but when they have babies sort of sticking out in front of them in their stomachs you have the feeling whether they are or not that they are more fragile

(52) ama her nedense hamile bir kadın gördüğünüzde yani işte karnı kocaman her zaman her zaman diğerlerine göre çok daha narin oldukları duygusuna kapılırsınız.

- (53) ama insanlar hamileyken ve bu eğer belli değilse tamam işte hamile dersiniz ama bebek böyle karınlarından dışarı fırlayacakmış gibi dururken sanki daha kırılđanmıřlar gibi bir duygu olur içinizde

Nedensel birleşik tümce : yde bu ulamda incelenebilecek tümce kullanılmamıştır.

Anlatıcı karmaşık ve birleşik tümceler kullanarak, aklından geçen düşünceleri ve duyguları, bu düşüncelerin ve duyguların kendisi için taşıdığı önemi vurgulayıp eşzamanlı olarak aktarmakla kalmaz, olay akışını durdurup gerilim yaratır.

rnek yde kullanılan değerlendirme ögelerinin dökümü Tablo 1 de gösterilmiştir.

Tablo 1 ydeki Değerlendirme gelerinin Sayısal Dağılımı

Güçlendiriciler	Sayı	Karşılaştırmacılar	Sayı
Vurgu (emphasis)	43	Buyrum kipleri (imperatives)	0
Nicelik sözcükleri (quantifiers)	62	Soru sözcükleri	0
Yinelemeler	53	Olumsuzluk ekleri	11
Kültürel anlambirimler (rituals)	2	Gelecek zaman kipleri	1
		Kiplik Birimler (modals)	18
		Yarı kiplik birimler (quasimodals)	0
		Karşılaştırma sözcükleri (comparatives)	7
Bağıntılıyıcılar		Aımlayıcılar	
Süreklilik belirten yapılar	16	Niteleyici basit tümceler	21
Çift eşlemeli sözcükler	0	Nedensel basit tümceler	6
Çift niteleyici sözcükler	4	Niteleyici karmaşık tümceler	6
Niteleyici ortaçlar (sağ)	16	Nedensel karmaşık tümceler	9
Niteleyici ortaçlar (sol)	0	Niteleyici birleşik tümceler	1
		Nedensel birleşik tümceler	0

rnek yde anlatıcı değerlendirme amacına yönelik olarak çeşitli dilbilgisel ögelerden yararlanmaktadır. Bu gelerin Tablo 1'deki sayısal dökümü, anlatıcının özellikle vurgu, yineleme, nicelik sözcüklerinin, süreklilik belirteci almış eylemlerin ve olumsuzluk eklerinin kullanımı, kiplikbirimler, karşılaştırma sözcükleri, niteleyici ortaçlar (sağ), niteleyici / nedensel basit tümceler ve niteleyici / nedensel karmaşık tümceler yoluyla değerlendirmeyi yeğlediğini belirtmektedir.

5. **Çözüm (Result or Resolution)** : Anlatıcı sonuçta ne olduğunu aktarır. Söylem sırasında amaçlanan son duruma gelmeyi geciktirmek amacıyla yaratılan belirsizlikler artık bir çözüme ulaşmıştır :

(80) ... for some reason I did and I went back and forth very quickly.

(90) ... for some reason I managed to get out of it.

(80) ... her nasılsa (köprüye çarpmaktan) kurtulmayı başardım ve ileri geri hızla hareket ettim

(90) ... her nasılsa bu işten kurtulmayı başardım

6. **Sonuç (Coda)** : Anlatıcı genellikle bağımsız tümceciklerle anlatısının sona erdiğini belirtir. Anlatıcı olayların üstünde bıraktığı etkilere değinir ya da olaya ilişkin genel gözlemlerini aktarır :

(88) ... it was really very close ...

(88) ... (ölüme) gerçekten çok yaklaştım ...

Bu noktada sözü edilen olayların daha öncekiler kadar büyük önem taşımadığı vurgulanmaktadır. Anlatıcı ölüme çok yaklaştığını vurgular ve ardından tehlikeyi atlattıktan hemen sonra neler yaptığına değinir. Bu noktada anlatıcının duygusal açıdan yaşadığı rahatlık ve gevşeme tehlike anında yaşadıklarıyla karşılaştırıldığında çok daha önemsizleşmiştir. Zaman zaman "sonuç" bölümü öykünün geçmişiyse anlatının şimdisini birleştiren bir köprü işlevi üstlenir. Sonuç karmaşıklaşan olayların çözüme ulaşmasından sonra gelen konuşmaları içerir. Ancak örnek öyküde bu tür bir sonuç bulunmamaktadır. Bir başka deyişle sonuç "Yani sonuçta ne oldu?" gibi soruların sorulmasını engellemiş olur. "Anlatıyı oluşturan temel olaylar kaplanmıştır" (1972:366). Buna ek olarak sonuç anlatıcının konuşmasının sona erdiğini ve konuşma sırasının bir başkasına geçebileceğini belirtir (uyarlama Labov, 1972).

Labov'un anlatı çözümüyle yöntemi çerçevesinde incelemiş olduğumuz öykü, Labov'un kurduğu çatının tüm sözlü öykülemelerde karşımıza çıkabileceğini, anlatıcının değerlendirme yolunda kullandığı yöntemlerin de değerlendirme işleminin öykünün bütününde çok büyük rolü olduğunu göstermektedir. Değerlendirme anlatıcının olayı anlatma nedenini, olayın üstünde yarattığı duygusal etkiyi, olayın sıradışılığını ve anlatılmaya değer olduğunu anlatının bütünselliği içinde yansıtmayı açısından işlevseldir. Anlatıcı farklı anlatı yöntemleri uygulayarak ya da dilbilgisel, sesbilimsel seçenekleri değerlendirerek deneyimini değerlendirir, örtük ya da açık olarak yorumlar. Ancak anlatıcıların değerlendirme yaparken kullandıkları yöntemlerin yaş grubu, cinsiyet, eğitim düzeyi ve toplumsal katmanlara göre farklılık gösterebilecekleri unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Gee, J.P. (1986). Units in the Production of Narrative discourse. **Discourse Processes**, 9 (s. 391 – 422).
- Labov, W. (1972). The Transformation of Experience in Narrative Syntax. W Labov (ed) içinde, **Language in the Inner City : Studies in the Black English Vernacular** (s. 354–396). Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Mishler, E. G. (1986). **Research Interviewing : Context and Narrative**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Polanyi , L. (1985). **Telling the American Story: A Structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling**. Norwood NJ : Ablex.
- Riessman, C.K. (1993). **Narrative Analysis**. Newbury Park : Sage Publications.

EK : 1

A :

- (1) I must have been ... about 22 or 23 years old,
- (2) I'm guessing, yeah, I'm not exactly sure,
- (3) actually I could figure it out because there is an incident in the story that will tell me exactly what the day is but I'll I'll pass that up.
- (4) So I was driving from New Albany Indiana to Bloomington Indiana because I was going to resume my undergraduate studies in the university Indiana University,
- (5) 'cause I'd been out of school for a couple of years.
- (6) I went to Indiana University when I first got out of highschool but I dropped out of school,
- (7) and bumped around for a while, I did some acting,
- (8) I went to Mexico .. and I came back and did a year at .. uhm at Western Kentucky State Teachers ' College,
- (9) but then I thought I would be an actor for a while,
- (10) and I did for for about a year or so, professionally.

B :

- (11) Really ?

A :

- (12) Yepp, uh in local theatres

(13) in the in the Midwest,

(14) mostly uh .. mostly uh classical stuff.

B :

(15) Shakespeare?

A :

(16) Shakespeare and uhm .. !?! and I did things other than Shakespeare but I did a lot of Shakespeare so that sort of sticks most in my mind.

(17) And while I was doing that I got married.

(18) Uh .. and decided that I would go back to school.

(19) So while I was acting I took some night classes at uhm .. at a nearby school,

(20) what was it oh at that time it was just an extension of Indiana University which was in the little town where I lived across the river from !?! Kentucky.

(21) And uhm .. and worked, yeah.

(22) So then I decided to go back to school full time 'cause I knew that I had to get an undergraduate degree because uh I wasn't sure that I would be an actor if even if I was I would be successful.

(23) So .. I'm not exactly sure how all of it happened but for some reason I was accepted in Indiana University.

(24) And I was going there .. I think on this trip to find a place to live.

(25) So it must have been in late summer,

(26) I'm guessing, yeah because I was going I know I started in the Fall semester so this must have been in maybe even midsummer.

(27) Because eventually I ended up buying a little house on the country,

(28) *incredibly* cheap place,

(29) an *unbelievable* price by today's standards I think the *house* and the land cost \$ 5000

B :

(30) Really ?

A :

(31) *Unbelievable*

B :

(32) { *Unbelievable*

A :

(33) I mean you couldn't have even bought you know the *land* for today for I don't know .. probably 2 or 3 times then.

(34) But it was it was in very *bad* condition this place !?!,

Dilbilim Araştırmaları 1995

- (35) this this doesn't have to do with the story,
- (36) this is this *in fact* is why I am this is I'm sure why I was making this drive.
- (37) So in the old days between New Albany and Bloomington there was some highway but most of it was pretty small road,
- (38) uh especially from a town called Bedford which is famous for limestone,
- (39) and uh and Bloomington,
- (40) and you know even before Bedford.
- (41) So in those days there was not even a two - lane road,
- (42) and uh it was pretty narrow.
- (43) so I remember I had a *funny old car*,
- (44) I can't remember the name of it now,
- (45) Oh I know it wa it was a Rambler,
- (46) there was a last sort of last /gasp/ of cars made by the old nation and Hudson Glamor of car companies,
- (47) and it was a it was a fairly new car,
- (48) And I was about .. uh two thirds three quarters to the way to Bloomington I still can't remember if this incident happened after Bedford or before Bedford but I was on the road and I'd been driving quite a while,
- (49) and it sticks in my in my *mind*,
- (50) because my relatively new wife was with me sitting *right* beside me but also rather wombishly pregnant,
- (51) so by this time she was not just pregnant but she was big pregnant sort of *obviously* pregnant,
- (52) but for some reason when you see pregnant women with you know sort of very large fronts on them you are always you always have the sense that they are somehow more delicate,
- (53) but when people are pregnant and it doesn't show you know you ju just say well you they 're pregnant people but when they have babies sort of sticking out in front of them in their stomachs (laughs) you have the feeling whether they are or not that they are more fragile,
- (54) they ought to be handled more carefully
- (55) So here we were in the car going on the road and as I said in those days those wer those roads were pretty narrow,
- (56) and I remember several places along this old road where the road narrowed even more.
- (57) So it and it narrowed because of bridges,

- (58) so so that *old concrete* bridges were there one at a time when I suspect they were just *barely* acceptable as two – lane roads when cars must have been like smaller.
- (59) And I try to re remember now exactly how this incident happened.
- (60) I know that I was *not passing* when it happened because that wouldn't account for what happened.
- (61) I was going along in *the right* hand obviously on the right hand side of the road since it was only a two – lane road,
- (62) And when I came up over a hill,
- (63) just a very small hill there is a car *right* in front of me.
- (64) Im (laughs) Immediately *!?!* into me.
- (65) So since I was on the two – lane road and in those days people were not used to driving on four – lane roads anyway.
- (66) So the inclination that I would swerve to the left was very unlikely right?
- (67) 'cause I think it's only people who are used to driving on four – lane highways who think they have lots of room on one side or the other.
- (68) And besides I could see *why* this car was right in front of me because in fact there were *two* cars right in front of me.
- (69) So this *moron was passing* another car on a hill right in front of me.

B :

- (70) Uhuh
- (71) So I had *absolutely* no choice but to go to the right which I did automatically and very quickly.
- (72) But the *second* that I went to the right right in front of me was that *huge concrete end of the bridge*.
- (73) Because *just exactly at the top* of that hill,
- (74) at the top of this little rise it was not much of a hill,
- (75) was one of these stupid places where the road got *really very narrow* .
- (76) And it was one of those *amazing* incidents that is *completely* over before it was done,
- (77) but I swerved to the right because the car was staring right in front of my face and then I swerved *immediately* back to the left because this concrete was right in my face.
- (78) But and I I had *absolutely no idea how much time took place*,
- (79) but I know that *enough time enough mental* time took place that I s *I thought* to myself it's impossible for me to get out of the way of this car,

- (80) and then it's impossible for me to get out of the way of this damn bridge but for some reason I did and I went back and forth very quickly.
- (81) And yet at the *same time in my mind* overriding all of this was not only so much the immediate danger I had so oh shit and *my wife* is pregnant as if for example if I ran into the bridge it was gonna be worse for *her* than for *me*,
- (82) of course it would have been *bad* for everybody,
- (83) we would have been all killed because we I was going pretty fast I mean well you know these days pretty fast,
- (84) but 50 or 55 miles an hour obviously if I'd hit the car head on it would have killed us *instantly*,
- (85) and I suspect with that speed the same thing would have happened if I'd hit the bridge if I hit the bridge.
- (86) So *that* for me I think was a really pretty scary one,
- (87) because it was one where as soon as I had *got* to the right *come* back to the left I just you know few more yards pulled the car over,
- (88) stopped the car and just sat there and breathed for a while because it was really very close and I had *no* idea how I could I could go so quickly back and forth because it was not a very good car,
- (89) and although I'm a good driver I don't consider myself to be a skilled racing driver,
- (90) but for some reason I managed to get out of it.

Ek: 2

Öykü Yazılımında Kullanılan Noktalama İşaretleri (Transcription Conventions)

- . tümcenin bittiğini belirtecek şekilde alçalan ezgiyi gösterir.
- , tümceciğin bitimini vurgulayan alçalan ezgiyi gösterir
- ! ünlemi gösterir
- .. konuşma sırasında yarım saniyelik susmayı gösterir
- ... konuşma sırasında yarım saniye ve üstündeki susmayı gösterir
- X sözcüklerin vurgulu söylendiğini gösterir.
- { sözcüce örtüşmesini gösterir
- /X/ sözcüğün ya da sözcenin yanlış duyulmuş olabileceğini belirtir
- /?/ sözcüğün ya da sözcenin duyulmadığını belirtir.